

Devrek'te Yerel Ürün Üretimi ve Yerelde Kadın Girişimciliğinde Kooperatiflerin Yeri

Hayati BAŞARAN¹
altinova.1972@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0506-1649

Ebru IRMAK
ebruirmak22@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-3378-0723

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 01.03.2022

Kabul Tarihi: 24.03.2022

Atf Bilgisi

Başaran, H., Irmak, E. (2022). Devrek'te Yerel Ürün Üretimi ve Yerelde Kadın Girişimciliğinde Kooperatiflerin Yeri, *Ahi Evran Akademi*, 3(1), 19-31

ÖZ

Bu çalışmada Zonguldak ili Devrek ilçesi yerel ürünü baston üretimi ve pazarlanması ile kadın girişimciliği ile yöresel ürünleri yerel lezzetlere dönüştüren iki ayrı kooperatifin faaliyeti incelenerek analiz ve çıkarımlar yapılmıştır. Devrek'te baston üretimi yapan çok sayıda üretici bulunmaktadır. Ancak yerel ürünlerin geleneksel üretim tekniklerine uygun olarak üretiminin yapılması ve faaliyetin sürekliliğinin sağlanmasında kooperatifin etkili olduğu görülmektedir. Dünyada nüfus artışıyla birlikte, gıda arz güvenliği önemli hale gelmiş, arz güvenliği de miktar ve hacimle ilişkilendirildiğinden kaliteden daha önemli etken olmuştur. Güvenilir gıda talebi (kaliteli gıda), organik ürün ve yerel lezzetleri de içine katarak geliştiğinden, gıda üretimi de bu talebi karşılayacak şekilde dönüşüp değişmektedir. Bu dönüşümde kadın kooperatifleri bir işletmecilik modeli sunmaktadır. Bu modelde kadınlar sermayeye ihtiyaç duymaksızın hem ekonomik faaliyette bulunup ticari hayatın içinde yer alabilmekte hem de sosyal dayanışma ile işbirliği alanını genişletmektedirler. Devrekliler kadınlar tarafından yönetilen kooperatif faaliyetiyle hem yöresel ürünler yerel lezzet olarak ticari değer kazanmakta hem de sosyal ve ticari hayatta daha çok görünür olan kadınların özgüveni artmaktadır. Devrek'te; kadınların kooperatif faaliyetinden beklentilerinin %62'sini (kendine güven, sosyalleşme ve birlik olma) bireysel gelişim ve toplumsal sorumluluk alanı oluşturmaktadır. Kooperatif ortağı veya kooperatifle işbirliği içinde olmakla Devrekliler kadınların; %78'i kendine güveni sağlamakta, %96'sı sosyal yaşamın içinde daha fazla yer almakta, %74'ü de birlik ve dayanışma davranışını ortaya koyabilmektedir. Yerel el sanatı ürünlerin, sanatsal değerinin de korunarak, üretim sürekliliğini sağlayabilmek için kooperatif gibi örgütlü yapılara ihtiyaç bulunmaktadır. Devrek için hem ticari hem de kültürel değeri bulunan "Devrek Bastonunun" sanatsal değerini korumak için kooperatif önemli bir buluşma yeri olmuştur.

Anahtar kelimeler: Dayanışma, kadın girişi, kooperatif, yerel ürün.

The importance of cooperatives in local product production and local women's entrepreneurship in Devrek

ABSTRACT

In this study, analyzes and inferences were made by examining the activities of two separate cooperatives that transform local products into local delicacies with the production and marketing of walking stick, women's entrepreneurship and local products in Devrek District of Zonguldak Province. There are many manufacturers producing walking sticks in Devrek. However, it is seen that the cooperative is effective in producing local products in accordance with traditional production techniques and ensuring the continuity of the activity. With the increase in population in the World, food supply security has become important, and since supply security is associated with quantity and volume, it has become a more important factor than quality. As the demand for reliable food (quality food) develops by incorporating organic products and local flavors, food production also transform and changes to meet this demand. In this transformation, women's cooperatives offer a business model. In this model, women can both engage in economic activity and take part in commercial life without the need for capital and expand the area of cooperation with social solidarity. With the cooperative activity managed by the women form Devrek, both local products gain commercial value as a local flavor and the self-confidence of women, who are more visible in social and commercial life, increases. In Devrek; 62% of women's expectations form cooperative activities (self-confidence, socialization and unity) constitute the area of individual development and social responsibility. By cooperating with a cooperative partner or cooperative, women from Devrek; 78% of them provide self-confidence, 96% of them are more involved in social life, and 74% of them can demonstrate the behavior of unity and solidarity. Organized structures such as cooperatives are needed to ensure the continuity of production while preserving the artistic value of local handicrafts. The cooperative has been an important meeting place for Devrek to preserve the artistic value of the "Devrek Walking Stick", which has both commercial and cultural value.

Keywords: Solidarity, women's initiative, cooperative, local product

¹ Sorumlu Yazar.

Giriş

Bir bölgenin oluşumunda jeolojik, jeomorfolojik, hidrografik ve iklim özellikleri kadar, yerleşme biçiminden, yapı biçimine, egemen olan ekonomik faaliyetlerden yaşam biçimlerine kadar değişen tüm coğrafi elemanlar göz önünde bulundurulur (Avcı, 2011). Bu özelliklerin farklılaşması ile bölgede “yöre”lerin oluştuğu görülür. Her bir yörenin kendine özgü özellikleri tarımsal ürüne (Finike Portakalı, Malatya Kayısı gibi) “yöresel” anlam kazandırırken, üretim yöresindeki beşeri faktörün gelenekleri ve üretim tekniklerinden kaynaklanan özellikleri ise ürüne (Kayseri Pastırması, Ezine Peyniri, Devrek Bastonu ve Hereke Halısı gibi) “yerellik” anlamı kazandırmaktadır (Demirer, 2010, s. 37; Tekelioğlu, 2016, s. 118). Yerel ürünler terimi mekâna bağımlı bir içeriğe sahip olup, genellikle insanların kendi yaşadıkları yerde yetişen ürünleri nitelemek için kullanılmaktadır. Aynı zamanda tarihsel süreç, yerel ürünü özel kılan kendine özgü bir hikâyeye oluşturur. Yerel ürünün tarihsel derinliği bazen yüzyılları kapsayabilir, ancak her durumda kuşaktan kuşağa aktarılan, toplu belleğe bağlı olarak yürütülür. Bu ürünler zamanı ve mekânı aşabilir ve paylaşılan becerilerin odağını oluştururlar (Bérard, Marchenay ve Casabianca, 2010).

Latince kökenli co-operation kelimesinden türemiş kooperatif sözcüğü, diğer Latin dillerde olduğu gibi Türkçede de orijinal kökenine yakın ifadeyle “kooperatif” olarak kullanılmaktadır. Kooperatiflerin bir ekonomik organizasyon biçimi olarak ortaya çıkması endüstrileşmeyle başlamıştır. Günümüzde kooperatifler, bir milyarı aşkın insanın içinde yer aldığı; ticari, ekonomik ve geniş katılımlı sosyal amaçlı faaliyetleri bulunan büyük organizasyonlara dönüşmüştür. Bu nedenle kooperatif kavramına çok fazla anlam yüklenmektedir. İster ekonomi diliyle ister sosyal yaşam diliyle ifade edilsin kooperatif için tüm dünyada genel kabul gören tanımların içinde “ortak hareket etme” ve “işbirliği ruhu” bulunmaktadır (Başaran, 2020, s.4).

Mithat Paşa'nın kurduğu “Memleket Sandıkları”, Türk kooperatifçiliğinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Ticaret Bakanlığı a). Türk kooperatifçiliğinin geçmişi yüzyılı aşmışken kadın kooperatifçiliği hareketi, 1999 yılı Marmara depreminden en çok etkilenen Düzce ve Kocaeli illerinde, 2000'li yıllarda başlamıştır. Depremden olumsuz etkilenen bölgelerde düzenli gelire sahip olmayan kadınların; hem ekonomik kazanç elde etmeleri hem de sosyal ve kültürel faaliyetler içinde yer almalarını sağlamak amacıyla kadın girişim faaliyeti olarak “kadın kooperatifleri” kurulmuştur. Başlangıçta farklı isimler altında kooperatifçilik faaliyetini sürdüren kadın kooperatif girişimi, 2011 yılında kadın kooperatifleri anasözleşmesinin yayınlanmasıyla doğrudan kadın kooperatifi adını alarak faaliyetlerine başlamışlardır. Bu nedenle kadın kooperatifi anasözleşmesine tabii Türkiye'nin kayıtlı ilk kadın kooperatifi de 2011 yılında kurulmuştur. Kadın kooperatiflerinde ortakların %80-100'ünü kadınlar oluşturmaktadır (Emiroğlu, 2014). Ticaret Bakanlığı'nın 14.06.2021 tarihli verisine göre Türkiye'de kadın girişimi üretim ve işletme kooperatifi sayısı 594, bu kooperatiflere ortak olan kişi sayısı 66.536'dır (Ticaret Bakanlığı b).

Devrek'te, Türkiye genelinde olduğu gibi, başta tarımsal amaçlı olmak üzere farklı sektörlerde faaliyet gösteren kooperatifler bulunmaktadır. Bu araştırmanın konusunu Devrek Merkez Dedeoğlu ve Çolakpehlivan Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ile Devrek Baston ve El Sanatları Küçük Sanayi Kooperatifi oluşturmaktadır. Devrek Merkez Dedeoğlu ve Çolakpehlivan Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Devrek'te yöresel tarım ürünlerini üretip/toplayıp yerel gıdalara dönüştürme faaliyetinde bulunmaktadır. Kooperatifin kurucu ortakları kadın olduğundan bu kooperatifin faaliyeti tarafımızdan kadın girişimi olarak değerlendirilmiştir. Başlangıçta ortaklarının ürünlerini satın alarak pazarlama faaliyetinde bulunan kooperatif, günümüzde çok sayıda çiftçinin (kadın) tarımsal ürünlerine pazar bulabilen girişimci bir yapıya dönüşmüştür. Bu girişimin asıl faaliyeti, kadın üreticilerin ürünlerini satın alarak, işleyip, yerel ürüne dönüştürmek (reçel, köy makarnası, tarhana, köy ekmeği, beyaz baklava gibi) yerel ve ulusal pazarlarda satışa sunmaktır. Devrek Baston ve El Sanatları Küçük Sanayi Kooperatifi ise ağırlıklı olarak Devrek Bastoncular Çarşısı içinde faaliyet göstermektedir. Ortaklarının hammadde ihtiyacını karşılama ve ürün pazarlama faaliyetini sürdürmektedir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Çalışması 2017 yılı araştırma raporuna göre; Zonguldak ili Devrek ilçesi,

Türkiye’de 907 ilçe arasından 309’uncu sırada yer almaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019). Devrek’in ekonomik faaliyetini, ağırlıklı olarak tarımsal uğraşlar ile yerel el sanatları üretimi ve ticareti oluşturmaktadır. Yerel el sanatlarının en çok bilinen ve ekonomik değer taşıyanı “Devrek Bastonu”dur. Devrek’te bastonculuk faaliyetinin başlangıcı, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanamaktadır. Devrek’te bastonculuğun bir zanaat olarak yürütüldüğü, 1892 tarihli Kastamonu Salnamesi kayıtlarından anlaşılmaktadır (Şavkar, 2013). Baston yapımı zamanla babadan oğula, ustadan çırağa geçerek Devrek’te gözde bir meslek ve zanaat haline gelmiştir. Başlangıçta Devrek için ekonomik faaliyetin önemli unsuru olan Baston, zamanla kültürel ve sosyal yaşamın da önemli unsuru haline gelmiştir. İlki 1984 yılında “Baston ve Güreş” ismiyle düzenlenen festival, 1989 yılından buyana “Baston ve Kültür” ismiyle düzenlenmektedir (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2015). Devrek’te bastonculuk üretimi ve pazarlama faaliyetine yönelik ilk örgütlü yapı dernek statüsünde ortaya çıkmıştır. Bu dernek 1997 yılında kooperatif statüsünde de örgütlenmiş ve aynı yıl Devrek Bastoncular Çarşısını hizmete açmıştır. Halen Devrek Baston ve El Sanatları Küçük Sanayi Kooperatifi ve Devrek Bastonculuğunu Yaşatma ve Geliştirme Derneği aktif olarak faaliyetini sürdürmektedir (Çelikkönmez vd. 2009). Devrek Bastonu 2004 yılında “coğrafi işaretli” ürün olmuştur (Türkpatent, 2022).

Kooperatifçiliğin başta tarım olmak üzere sektörel önemi ve gerekliliği üzerine Türkiye’de çok sayıda araştırma bulunmaktadır (Başaran ve Irmak 2018). Ancak kooperatifçilik ilkelerinin algılanmasını ölçen uluslararası çalışmalara rastlanılmasına rağmen bu konuyla ilgili ulusal düzeyde sınırlı sayıda çalışmaya rastlanılmıştır (Everest ve Yercan. 2010). Ülkemizde kooperatif faaliyetlerini yerel ürün bazında analiz eden çalışmalar daha çok tarım satış kooperatiflerinin faaliyet gösterdiği ürünler üzerinden olup (Ertan, 2016), yerel ürün ile kooperatif faaliyetini ilişkilendiren çalışmaların az sayıda olduğu görülmektedir (Hoşcan. 2018).

Araştırmaların kapsam alanı büyüdükçe bulguların derinliği azalır; tam tersine odaklanılmış araştırmalarda ise özel olarak tanımlanmış parametrelerin kullanılması derinlemesine bilgi sağlar (Aykaç, 2018). Bu çalışmada; Devrek’te, baston üretimi ve ticareti faaliyetini yürüten bir küçük sanat kooperatifi ile yöresel tarım ürünlerinin üretimi ve pazarlanması faaliyetinde bulunan (kadınlar tarafından yönetilen) bir tarımsal kalkınma kooperatifine odaklanarak analiz ve değerlendirmeler yapılmış kooperatiflerin yerel düzeyde önemini ortaya koymak amaçlanmıştır. Baston üretim faaliyeti ağırlıklı olarak erkekler tarafından, tarımsal ürünlerin toplanıp/işlenerek gıda olarak pazarlama faaliyeti ağırlıklı olarak kadınlar tarafından gerçekleştirildiğinden aynı zamanda kadınların ve erkeklerin görüşlerine göre karşılaştırmalı analiz, değerlendirme ve çıkarımlar da yapılmıştır. Bu çalışma ile literatüre katkı sağlanması da hedeflenmiştir.

Yöntem

Araştırma Modeli/Deseni

Araştırma, ilişkisel tarama modelinden ve nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılarak kurgulanmıştır. Tekil tarama modellerinde, anlık durum saptamalar yanında zamansal gelişimler ve değişimler de belirlenebilmektedir. Tarama türü araştırmaların sonuçlarında sorulara verilen yanıtların yüzde dağılımlarının ve frekanslarının verilmesi katılımcıların görüşlerinin gösterilmesi açısından önemlidir (Büyüköztürk vd. 2021).

Çalışma Grubu/Evren ve Örneklem

Araştırmanın örneklemini Devrek’te baston üretimi ile uğraşan 50 erkek ile yöresel tarımsal ürünleri kadın girişimi kooperatifi aracılığıyla yerel lezzete dönüştürüp pazarlayan Devrekli 50 kadın olmak üzere toplam 100 kişi oluşturmaktadır. Görüşme yapılan kadınların %24’ü, erkeklerin %56’sı kooperatif ortağıdır.

Veri Toplama Araçları

Anket verileri, anket soruları üzerinden elde edilmiştir. Sorular; kooperatiflerle ilgili saha çalışması yaparak anket soruları geliştiren Acar ve Yıldırım (2000) ile Hansen ve arkadaşlarının (2002) tarımsal pazarlama kooperatiflerine uyguladıkları yöntemlerden alıntı yapılarak aynı zamanda bölgenin kendine özgü yapısı da dikkate alınarak hazırlanmıştır. Anket, 28 sorudan oluşmaktadır. Soruların 12'si araştırma alanında sosyo-ekonomik yapının da tespit edilmesi ile ilgili genel içerikli olup 16'sı kooperatif faaliyetinin yerel düzeyde etkilerini belirleme içeriklidir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Her bir soru için bir kodlama yapılmış, görüşme yapılan her bir kişiden elde edilen veriler bilgisayara ayrı ayrı girilerek kodlar oluşturulmuştur. Her bir koddan elde edilen verilerden salt rakamsal değerler üzerinden bulgular oluşturulmuştur. Bu bulgular araştırma kapsamında oluşturulan tablolara dönüştürülmüştür. Tablolar kadın ve erkekler olarak iki ayrı sütundan oluşturulmuştur. Tablo içeriği her bir rakamsal değer üzerinden analiz ve değerlendirme yapılmıştır. Bu istatistiksel analiz ile nitel veriler arasında ilişki olup olmadığı irdelenmiştir. Nitel veriler üzerinde çalışırken; kooperatif faaliyetinin yerel ürün üretimi ve yerel üretimde kadın erkek yaklaşımları ile ilgili konulara odaklanılmıştır.

Ayrıca ikincil veriler olarak adlandırılan gazete ve dergi yayınları, yüksek lisans ve doktora tezleri ve diğer akademik çalışmalardan yararlanılmıştır.

Bulgular

Araştırma Alanının Beşeri Yapısı ve Kadın Girişimcilik Faaliyeti

TÜİK verilerine göre Devrek nüfusu 2011 yılında 59.234 kişi iken, 2020 yılında 57.161 kişidir (TÜİK 2022). Devrek nüfusunun %18,9'u 20 yaş altında olup, %36,6'sı 20-50 yaş aralığında, %44,5'i 51 ve üzeri yaşta. İlçe nüfusunun %9.0'u üniversite mezunu olup, %15,56'sı lise düzeyinde, %21,49'u ortaokul/ilköğretim düzeyinde eğitim görmüş iken % 53,95'i ilkokul mezunu veya eğitimsiz kişilerden oluşmaktadır (Endeksa, 2022).

Araştırma alanında görüşme yapılan kadınların %66'sı köylerde, %34'ü ilçe merkezinde yaşarken, erkeklerin %22'si köylerde, %78'i ilçe merkezinde yaşamaktadır.

Araştırma alanında görüşme yapılan kadınların ortalama yaşı 46.09 yıl, erkeklerin ortalama yaşı 52.4 yıl bulunmuştur. Yaş aralığı dağılımında; kadınların %2'si 18-30 yaş arasında, %56'sı 31-50 yaş arasında ve %42'si 51 ve üzeri yaşta iken erkeklerin %6'sı 18-30 yaş arasında, %38'i 31-50 yaş arasında, %56'sı 51 ve üzeri yaşta.

Araştırma alanında görüşme yapılan kadınların %14'ünü diplomalı eğitime sahip olmayanlar oluştururken, %46'sı ilkokul-ortaokul diplomasına, %38'i lise diplomasına sahiptir. Yükseköğrenim gören kadınların oranı %2'dir. Erkeklerin %6'sını diplomalı eğitime sahip olmayanlar oluştururken, %32'si ilkokul-ortaokul diplomasına, %52'si lise diplomasına sahiptir. Yükseköğrenim gören erkeklerin oranı %10'dur.

Araştırma alanında kadınların ekonomik faaliyete katılımını sınırlandıran etmenleri tespiti edebilmek amacıyla görüşülen kişilere, kadın girişiminin önündeki engellerin neler olduğu, sorulmuştur. Alınan yanıtlar; toplumsal baskı, sermaye yetersizliği veya erkeğe göre daha az sermaye sahipliği, dış çevre ilişkisi zayıflığı ve cesaret/kendine güven eksikliği başlıklarında gruplandırılarak karşılaştırılabilir olarak (kadınlar ve erkekler) tablo-1'de özetlenmiştir.

Tablo-1. Kadın girişimini sınırlandıran faktörler.

Durum	Kadın (%)	Erkek (%)
Toplumsal Baskı	24	4
Sermaye yetersizliği/erkeğe göre daha az	46	42
Dış çevre ilişkisi zayıf	22	40
Cesaret/kendine güven eksikliği	8	14

Kadınların %24'ü toplumsal/geleneksel baskıyı, %46'sı sermaye yetersizliği veya erkeğe göre daha az sermaye sahipliğini, %22'si dış çevre ile olan ilişkinin yetersizliğini, %8'i de cesaret, kendine güven, iş tecrübesi ve başarı hırısının erkeklere göre daha az olmasını kadın girişiminin önündeki engel olarak görmektedir. Erkeklerin ise %4'ü toplumsal/geleneksel baskıyı, %42'si sermaye yetersizliği veya erkeğe göre daha az sermaye sahipliğini, %40'ı dış çevre ile olan ilişkinin yetersizliğini ve %14'ü de cesaret, kendine güven, iş tecrübesi ve başarı hırısının erkeklere göre daha az olmasını kadın girişiminin önündeki engel olarak görmektedir.

Araştırma alanında yerel ürün üretimini sınırlandıran veya etkileyen faktörlerin tespiti amacıyla görüşülen kişilere, yerel ürün üretimini kısıtlayan faktörlerin neler olduğu, sorulmuştur. Yanıtlar; gençlerin ilgisizliği, yerel ürünlerin değer görmemesi, nüfus azalması ve hammadde temin zorluğu başlıklarında gruplandırılarak karşılaştırmalı olarak (kadınlar ve erkekler) tablo-2'de özetlenmiştir.

Tablo-2. Yerel ürün üretimini etkileyen faktörler

Durum	Kadın (%)	Erkek (%)
Gençlerin ilgisizliği	62	22
Yerel ürünlerin değer görmemesi	24	48
Nüfus azalması	14	6
Hammadde temin zorluğu	-	14

Kadınların %62'si gençlerin ilgisizliğini, %24'ü yerel ürünlerin değer görmemesini ve %14'ü de nüfus azalmasını yerel ürün üretimini sınırlandıran etken olarak görmektedir. Erkeklerin ise %22'si gençlerin ilgisizliğini, %48'i yerel ürünlerin değer görmemesini, %6'sı nüfus azalmasını ve %14'ü de hammadde temininde karşılaşılan güçlükleri yerel ürün üretimini sınırlandıran etken olarak görmektedir.

Kooperatif Faaliyetleri

Araştırma alanında; hem kooperatif ortaklarının bireysel beklenti ve kazanımlarının tespitini yapmak hem de kooperatif faaliyeti üzerinden sosyal ve ekonomik dayanışmanın seviyesini belirlemek amaçlanmıştır. Bu kapsamda olmak üzere görüşülen kişilere, kooperatife ortak olurken veya kooperatifle ortak iş yaparken beklentilerin neler olduğunu tespit etmek ve kooperatif faaliyetinin bu beklentileri karşılama durumunu belirlemek amacıyla sorular yöneltilmiştir. Ayrıca, yerel ürün üretiminde kooperatiflerin faaliyetini değerlendirmeye esas olmak üzere, mevcut faaliyetin devam etmesini veya üretimin sürdürülebilir olmasını sınırlandıran faktörlerin belirlenmesi amacıyla da sorular yöneltilmiştir.

Araştırma alanında görüşme yapılan kişilere kooperatif ortaklığından veya kooperatifle iş ortaklığından beklentilerin neler olduğu hakkında sorular yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar; kendine güven/başarmak, sosyalleşme/boş zamanı değerlendirmek, birlik/dayanışma içinde olmak, hammaddeyi daha ucuz/kolay temin etmek, daha kolay satış yapmak ve para kazanmak/aileye destek olmak başlıklarında gruplandırılarak karşılaştırmalı olarak (kadınlar ve erkekler) tablo-3'te özetlenmiştir.

Tablo-3. Kooperatif ortaklığından veya kooperatifle iş ortaklığından beklentiler

Durum	Kadın %	Erkek %
Kendine güven/başarmak	12	-
Sosyalleşmek/boş zamanı değerlendirmek	20	-
Birlik/dayanışma içinde olmak	30	32
Hammaddeyi daha ucuz/kolay temin etmek	-	48
Daha kolay satış yapmak	10	14
Para kazanmak/aileye destek olmak	28	6

Kadınların %12'si kendine güven/başarmayı göstermek, %20'si sosyalleşmek/boş zamanlarını değerlendirmek, %30'u birlik/dayanışma içinde olmak, %10'u ürünlerini daha kolay satmak ve %28'i de para kazanmak aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla kooperatif faaliyeti içinde yer almaktadır. Erkeklerin ise %32'si birlik/dayanışma içinde olmak, %48'i hammaddeyi daha kolay/ucuz temin etmek, %14'ü ürünlerini daha kolay satmak ve %6'sı da para kazanmak aile bütçesine katkı sağlamak amaçlı kooperatif faaliyetinin içinde yer almaktadır.

İnsan odaklı yönetim sistemi sunan kooperatifler, işbirliği ve dayanışmanın buluşma yerleri olarak kabul edilirler. Kooperatifler, içinden çıktığı yerelin sosyal ve ekonomik sorunlarına ürettiği çözümlerle özgün yapılardır. Dayanışma tek bir biçimde, standart bir kuramsal yapıda veya tipik bir ekonomik alana ait olarak ortaya çıkmaz. Dayanışma, farklı biçimlerde yerelde ki insan kaynağını ve doğal kaynakları kullanarak gelişir. Araştırma alanında, kooperatif faaliyetinin beklentileri karşılama seviyesini belirlemeye yönelik olarak yöneltilen sorulara alınan yanıtlar; kendine güven/başarma etkisi, sosyalleşme etkisi, ürünleri iyi fiyat/kolayca satma etkisi ve hammaddeyi kolay/ucuz temin etme etkisi, dayanışma sağlama birlik olma etkisi ve gelir artışı üzerine etkileri başlıklarında gruplandırılmıştır. Veriler, karşılaştırmalı olarak (kadınlar ve erkekler) tablo-4'te özetlenmiştir.

Tablo-4. Kooperatifle işbirliği yapmanın beklentileri karşılama durumu (%)

Durum	Çok etkili		Etkili		Etkisiz		Bilgim yok	
	K	E	K	E	K	E	K	E
Kendine güven/başarma etkisi	30	8	48	44	12	20	10	28
Sosyalleşme etkisi	42	12	54	36	4	12	-	40
Birlik olma/dayanışma etkisi	58	20	16	40	-	18	26	22
Hammaddeyi kolay/ucuz temin etme etkisi	26	22	38	58	-	10	36	10
Ürünleri iyi fiyata satma etkisi	34	6	52	28	14	50	-	16
Gelir artışı oluşturma etkisi	40	14	50	38	10	26	-	22

Araştırma alanında kendine güven ve başarama üzerine kooperatif faaliyetini kadınların %30'u, erkeklerin %8'i çok etkili bulurken, kadınların %48'i, erkeklerin %44'ü etkili bulmuştur. Etkisiz bulan veya görüş belirtmeyen kadınların oranı %22 iken erkeklerin oranı %48'dir.

Araştırma alanında kooperatif faaliyetinin sosyalleşmeye etkisini kadınların %42'si, erkeklerin %12'si çok etkili bulurken kadınların %54'ü, erkeklerin %36'sı etkili bulmuştur. Etkisiz bulan veya görüş belirtmeyen kadınların oranı %4 iken erkeklerin oranı %52'dir.

Araştırma alanında kooperatif faaliyetinin birlik olma/dayanışma etkisini kadınların %58'i, erkeklerin %20'si çok etkili bulurken, kadınların %16'sı, erkeklerin %40'ı etkili bulmuştur. Etkisiz bulan veya görüş belirtmeyen kadınların oranı %26 iken erkeklerin oranı %40'dır.

Araştırma alanında hammaddeyi kolay/ucuz temin etme üzerine kooperatif faaliyetini kadınların %26'sı, erkeklerin %22'si çok etkili bulurken kadınların %38'i, erkeklerin %58'i etkili bulmuştur. Etkisiz bulan veya görüş belirtmeyen kadınların oranı %36 iken erkeklerin oranı %20'dir.

Araştırma alanında ürünleri iyi fiyat/kolayca satma üzerine kooperatif faaliyetini kadınların %34'ü, erkeklerin %6'sı çok etkili bulurken, kadınların %52'si, erkeklerin %28'i etkili bulmuştur. Etkisiz bulan veya görüş belirtmeyen kadınların oranı %14 iken erkeklerin oranı %66'dır.

Araştırma alanında kooperatif faaliyetinin gelir artışı üzerine etkisini kadınların %40'ı, erkeklerin %14'ü çok etkili bulurken, kadınların %50'si, erkeklerin %38'i etkili bulmuştur. Etkisiz bulan veya görüş belirtmeyen kadınların oranı %10 iken erkeklerin oranı %48'dir.

Araştırma alanında, görüşme yapılan kişilere, mevcut faaliyetin devam etmesini veya üretimin sürdürülebilir olmasını sınırlandıran faktörlerin neler olduğu veya faaliyetin sürdürülebilirliğine ilişkin endişe duyup duymadıklarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Yanıtlar; kooperatif faaliyetinin sonlanması, iyi usta/aşçı bulunmaması, ürünün sanat/lezzet değerinin kaybı, Devrek dışından gelenlerin ilgi göstermemesi başlıklarında gruplandırılmıştır. Veriler, karşılaştırmalı olarak (kadınlar ve erkekler) tablo-5'te özetlenmiştir.

Tablo-5. Yerel üretimin sürekliliğini sınırlandıran faktörler veya endişe kaynağı

Değerlendirme durumu	Kadın %	Erkek %
Kooperatif faaliyetinin/birliğin dağılması	48	4
İyi usta/aşçı bulunmaması	12	36
Sanat/lezzet değeri kaybı	18	42
Devrek dışından gelenlerin ilgi göstermemesi	22	18

Araştırma alanında, üretimin sürekliliğini sınırlandıran faktör veya endişe kaynağı olarak kadınların %48'i kooperatif faaliyetinin/birliğin dağılmasını, erkeklerin ise %42'si ürünün sanat değeri kaybını ilk sırada görmektedir. Erkeklerin %36'sı iyi usta bulunmamasını, %18'i Devrek dışından gelenlerin ilgi göstermemesini önemli bulurken kadınların %22'si Devrek dışından gelenlerin ilgi göstermemesini %18'i ürün lezzet değerinin kaybını, %12'si de iyi aşçı bulunmamasını önemli faktör olarak görmektedir.

Araştırma alanında, görüşülen kişilerin kooperatifçilik hakkında (mevzuat bilgisi dahil) bilgi düzeylerini ölçmek ve kooperatiflerin yönetim süreçleri hakkında ki görüşlerini tespit etmek amacıyla sorular yöneltilmiştir. Yanıtlar; kooperatife ortaklık durumu, mevzuat bilme durumu, toplantılara katılma durumu, yönetim kararlarına katılma durumu ve yönetim organları hakkında düşünceler başlığında gruplandırılmıştır. Veriler, kooperatifçilik hakkında değerlendirme başlığı ile kadınlara ve erkeklere göre karşılaştırmalı olarak tablo-6'da özetlenmiştir.

Tablo-6. Kooperatifçilik hakkında değerlendirmeler (%)

Değerlendirme Durumu	Evet		Hayır		Fikrim yok	
	K	E	K	E	K	E
Kooperatife ortaklık durumu	24	56	76	44	-	-
Kooperatif mevzuatını bilme durumu	16	28	62	40	22	32
Kooperatif toplantılarına katılma durumu	24	46	76	28	-	26
Kooperatif yönetiminin kararlarına katılma durumu	68	34	-	18	32	48
Kooperatif yönetim organları hakkında düşünceler	76	40	-	24	24	36

Kadınların %24'ü, erkeklerin ise %56'sı kooperatif ortağıdır. Kooperatifçilik mevzuatını bilen kadınların oranı %16, erkeklerin oranı %28'dir. Kadınların %84'ü, erkeklerin %72'si mevzuatı ya bilmiyor ya da fikri yoktur. Kadınların %24'ü, erkeklerin %46'sı kooperatif toplantılarına katılmaktadır. Kadınların %68'i, erkeklerin ise %34'ü kooperatifte alınan kararlara katılmaktadır (yönetim kurulu ve genel kurul kararları diye ayırım yapamadık). Kooperatif yönetimi hakkında kadınların %76'sı, erkeklerin ise %40'ı olumlu düşünceye sahip iken erkeklerin %24'ü olumsuz değerlendirmelerde bulunmuş, %36'sı fikir beyan etmemiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Türkiye’de Kooperatiflere Ortak Olmada ve Kooperatif Başarısında Etkili Faktörlerin Analizi isimli çalışmada (Şahin ve ark. (2013), kooperatif ortaklarının yaş ortalamasını 47.3 yıl bulmuşlardır. Devrek’te de kooperatife ortak veya kooperatifle iş ilişkisi olan; kadınların ortalama yaşı 46.09 yıl, erkeklerin ortalama yaşı 52.4 yıl bulunmuştur.

Türkiye’de; kooperatiflerin ortak özelliklerinin belirlenmesine yönelik yayımlanan araştırmaların çoğunda, kooperatif ortaklarının orta düzeyde eğitilmiş oldukları görülmektedir. Başaran ve Irmak (2018); Edirne’de Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerde Ortaklık Yapısı ve Kooperatif Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi adlı çalışmalarında, kooperatif ortaklarının %0.37’sinin okur-yazar olduğunu, %51.57’sinin ilköğretim mezunu olduğunu, %19.06’sinin ortaokul mezunu olduğunu, %21.93’ünün lise mezunu olduğunu ve %7.06’sinin üniversite mezunu olduğu bulgusunu paylaşmışlardır. Devrek’te de kadınların %14’ünü diplomalı eğitimden yoksun olanlar, %84’ünü ilk ve orta öğrenim seviyesinde diploma sahibi olanlar oluştururken, erkeklerin %6’sını diplomalı eğitimden yoksun olanlar, %84’ünü ilk ve orta öğrenim seviyesinde diploma sahibi olanlar oluşturmaktadır.

Kadınların özellikle kırsal kadınların girişimcilik deneyimlerini sınırlandıran ve baskılayan birtakım yapısal eşitsizlikleri göz ardı etmek elbette mümkün değildir (Bilgiç, 2020). “Sermaye yetersizliği veya erkeklere göre daha düşük sermaye sahipliği” Devrek’te hem kadınlar (%46) hem de erkekler (%42) tarafından kadın girişimini sınırlandıran en önemli faktör olarak görülmektedir. Toplumsal/geleneksel baskının kadın girişimini sınırlandırma özelliği Devrekli kadınlarda (%24), Devrekli erkeklere (%4) göre daha yüksek bulunmuştur. “Kadınların dış çevre ile olan ilişki yetersizliğinin” kadın girişimini sınırlandırma etkisini Devrekli erkekler (%40), Devrekli kadınlara (%22) göre daha önemli bulmaktadır.

Tarama araştırmalarında araştırmacılar, genellikle görüşlerin ve özelliklerin neden kaynaklandığından çok örneklemdeki bireyler açısından nasıl dağıldığıyla ilgilenmektedir (Fraenkel ve Wallen, 2006). Türkiye’de yerel ürün üretimini sınırlandıran faktörlere dikkat çekilerek, yerel ürün üretim ve pazarlanmasını kolaylaştırmak ve yaygınlaştırmak adına kooperatiflere yönelik hibe yardım programları dahil teşvik edici politikalar son yıllarda uygulamaya konulmuştur. Bu politikalar kapsamında yerel ürün üretiminde olumlu gelişmeler beklenmektedir (Ticaret Bakanlığı a). Devrekli kadınlar gençlerin ilgisizliğini (%62), Devrekli erkekler ise (%48) “yerel ürünlerin değer görmemesini” yerel ürün üretimini sınırlandıran ana faktör olarak görmekteyiz.

Lashgarara (2011), kırsal alanda girişimciliğin ekonomik ve sosyal olmak üzere başlıca 2 hedefi olduğunu vurgulamaktadır. Erkekleri motive eden hedefler finansal başarı ve kar maksimizasyonu iken kadınları tatmin eden ve başarılı hissetmelerini sağlayan kazanımlar salt ekonomik getirilerle ilgili değildir (Cliff, 1998). Devrek’te; kadınların önemli kısmı (%62) sosyal hedeflere yönelik beklentiyle (kendine güven/başarı, sosyalleşmek/boş zamanları değerlendirmek, birlik/dayanışma içinde olmak), erkeklerin büyük kısmı (%68) ekonomik hedeflere yönelik beklentiyle (hammaddeyi daha kolay/ucuz temin etmek, daha kolay satış yapmak, para kazanmak aile bütçesine katkı sağlamak) kooperatif faaliyeti içinde yer almaktadır.

Ev ekseni üretime dayalı olsa da girişimcilik, kadınların özgüven ve özsaygılarını artırmaktadır (Oberhauser, 1995). Kooperatifleri karar alma süreçlerinde eşit konumdaki üyelerce yönetilen ve denetlenen demokratik kuruluşlar olarak kabul eden Warbasse, kooperatifçiliği sosyal bir kültür olmanın yanı sıra faaliyet ve hedefleriyle tek başına bir demokrasi alanı olarak tanımlamıştır (Rehber, 2011). Devrek’te; bireylerin kendine güven ve başarama ile sosyalleşme üzerine kooperatif faaliyetinin etkisini, kadınlar, erkeklere göre daha yüksek oranda olumlu bulmaktadır.

Araştırma alanında kendine güven ve başarama üzerine kooperatif faaliyetini kadınların %30’u, erkeklerin %8’i çok etkili bulurken, kadınların %48’i, erkeklerin %44’ü etkili bulmuştur. Etkisiz bulan veya görüş belirtmeyen kadınların oranı %22 iken erkeklerin oranı %48’dir.

Araştırma alanında kooperatif faaliyetinin sosyalleşmeye etkisini kadınların %42'si, erkeklerin %12'si çok etkili bulurken kadınların %54'ü, erkeklerin %36'sı etkili bulmuştur. Etkisiz bulan veya görüş belirtmeyen kadınların oranı %4 iken erkeklerin oranı %52'dir.

Kalkınma, sadece toplumdaki bireylerin ekonomik açıdan gelir seviyesinin artırılması olarak değil, sosyal ve kültürel açıdan da iyileşmedir (Çetin, 2009). Yörenin coğrafi ve tarihsel özelliği yerel ürünün değerini belirleyen faktör olduğundan hammadde temini ve ustaca kullanımı önem taşımaktadır. Devrek'te de hem baston üretiminde hem de yerel lezzetlerin ortaya çıkarılmasında hammadde oldukça önemlidir. Hammaddeyi daha ucuz ve daha kolay temin bakımından, baston üretimi yapan Devrekli erkekler (%80), yöresel lezzet üreten Devrekli kadınlara (%64) göre kooperatif faaliyetini daha etkili bulmaktadır.

Kooperatiflerce satın alınan ürünün fiyatı, ortak beklentilerini karşılamadığı için bazen kooperatiflerin tüm faaliyetine yönelik olumsuz değerlendirmelere rastlanır. Bu değerlendirmelerin nedeni, fiyatın rakamsal büyüklüğünden ziyade beklentinin başka referanslarla (önceki yıl fiyatı gibi) ilişkilendirilmesidir (Başaran ve Irmak, 2018). Kooperatif aracılığıyla yapılan satışlarda oluşan fiyattan; Devrekli kadınlar (%86), Devrekli erkeklere göre (%34) daha yüksek oranda memnun kalmaktadır. Ürünlerin kısa sürede gelire dönüşmesi Devrek bastoncuları tarafından en zor bulunan konulardan biridir (Şavkar, F. 2013). Araştırmamızda da kooperatif faaliyetinin gelir artırıcı etkisi; Devrekli kadınlarda (%90), Devrekli erkeklere (%52) göre daha etkili bulunmuştur.

Yerel ürünlerin kazanç getirisi sürekli ve yüksek olmadığından aileler çocuklarını el sanatı mesleğine yönlendirmemektedirler (Şavkar, 2013). Bu durum; usta çırak ilişkisinin bozulmasına bağlı olarak yerel ürünün sanat değerinin korunamaması gibi sonuçlar da ortaya çıkarabilmektedir. Nitekim Devrek Baston'u üreticisi erkekler, iyi usta yetişmemesini, hem baston üretiminin sürdürülebilirliğini sağlama bakımından hem de ürünün sanat değerinin korunması bakımından önemli bir eksiklik olarak görmekteyiz. Birey veya toplum ihtiyaçlarını kendi merkezlerine yerleştirmek suretiyle kooperatifler, kendine özgü bir "ortak değer" oluşturarak konjoktürel krizlere karşı dayanıklılığı sağlamada etkili olmaktadır. Basit bir anlatımla kooperatif, faydaları tek bir paydaş için maksimize etmek yerine sonuçları bir dizi paydaş için optimize etmek isteyen kolektif bir sürdürülebilirlik arayışıdır (Başaran ve Zeyrek, 2016). Nitekim Devrek'te kooperatif faaliyetinin birlik olma/dayanışma üzerine etkisini hem kadınlar hem de erkekler önemli düzeyde olumlu bulmaktadırlar.

Kırsal topluluğa ait yerel lezzetlerin bilgi ve beceri olarak genç kuşaklara aktarılma görevi kadının (anne) başat sorumluluğu olarak görülmektedir (Bilgiç, 2020). Devrekli kadınlar yemek yapma ile ilgili el becerisinin anne sorumluluğu ile kızlara aktarılmasına olan inançla, yerel ürün üretimi bakımından iyi aşçı yetişmemesi endişesini taşımamaktadırlar. Ancak aynı kadınların büyük çoğunluğu (%62), "gençlerin ilgisizliğini yerel ürün üretimini sınırlandıran faktör" olarak görmektedir. Bu durum, psikoloji ve sosyoloji bilimlerinin detay çalışma alanı olarak değerlendirildiğinden ayrıca yorum yapılmamıştır.

Kırsal alanlarda kooperatif gibi sorumluluk ve yaptırım içeren yasal örgütlere kadınların üye olmalarını sağlamak oldukça zordur (Çelik, 2013). Devrek'te kooperatif faaliyeti üzerinden gelir elde edip ve sosyalleşme ortamına ulaşan kadınların bir kısmının kooperatife ortak olmadığı görülmektedir. Devrek'te kooperatif ortağı olan veya kooperatifle iş ortaklığı bulunan kadın girişimciler ile baston üretim ve pazarlaması yapan erkeklerin kooperatifçilik mevzuatı hakkında bilgi yetersizliği bulunmaktadır. Kadınları aslında çok da bilmedikleri bir kurumsal yapıya (kooperatifler gibi) ortak/üye yapmak yerine sınırları esnek bir sosyal ağa (köy pazarları gibi) dahil etmek suretiyle dayanışmayı sağlamak daha kolay olabilmektedir (Bilgiç 2020). Devrek'te kadınların ve erkeklerin kooperatif yönetim süreçlerine katılım oranı düşüktür. Kooperatif yöneticileri hakkında Devrekli erkekler, Devrekli kadınlara göre daha olumsuz görüş taşımaktadırlar. Sonuç olarak, Türkiye'de örgütü yapıların yönetiminden kaynaklı sorunların kooperatifleri de olumsuz etkilediği görülmektedir.

Tarımın sanayinin etkisinde yürütülmesi, küresel ısınma ve insan kaynaklı fiziki müdahale nedenleriyle güvenilir gıda konusu günümüz insanın önemli gündemi olmuştur. Güvenilir gıda talebi,

organik ürün ve yerel lezzetleri de içine katarak gelişmektedir. Gıda üretimi de bu talebi karşılayacak şekilde dönüşüp değişmektedir. Bu dönüşümde hem sermayeye ihtiyaç duymaksızın ekonomik faaliyette bulunabilme hem de sosyal dayanışma ile işbirliği alanını genişleten kadın kooperatiflerinin bir işletmecilik modeli sunduğu Devrek'te de görülmektedir. Ayrıca, yerelde dayanışma ilişkisi ile yöresel el sanatı ürünlerin, sanatsal değerinin de korunarak, üretim sürekliliğini sağlamada da, kooperatif gibi örgütlü yapılara ihtiyaç olduğu, Devrek'te de, görülmektedir.

Sonuç olarak, sosyal alanda dayanışmayı hâkim kılan ve ekonomik olarak paylaşımcı anlayışla yürütülen iş modellerinin toplumsal sorunları azalttığı görülmektedir. Kurumlar kendi varoluş nedenlerinden bağımsız olarak her bir toplumsal katmanın ortak menfaatini koruyan ve toplumsal ilişkilerin temsil edildiği aktörlerin buluşma yeri olarak kabul edilirse, kooperatifler insan odaklı yaklaşımla hem temsiliyette adil yaklaşıma fırsat vermekte hem de faydanın optimal korunmasına hizmet etmektedir. Bununla birlikte; Türkiye kırsal alanında yerel üretimin sürekliliğini kurumsal sorumlulukla sahiplenilen aynı zamanda kadın dayanışmasının sosyal gelişim ve ekonomik faydayla karşılık bulduğu yapıların da kooperatifler olduğu görülmektedir.

Öneri olarak; yönetim hataları ve başarısız uygulamalar üzerinden kooperatifçilik hakkında ülkemizde olumsuz değerlendirmelere sıkça rastlanmaktadır. Bu tür olumsuz değerlendirmelerin toplumsal dayanışmaya da olumsuz tesir ettiğini dikkate alarak kooperatifçiliği; dayanışma, yerel kalkınma ve işbirliği ruhunu sürdürme bağlamında el alamlıyız. İçinde bulunduğunuz salgın hastalık döneminde yerel kaynakların daha etkin ve toplumun dayanışma içinde bulunmasına her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Yönetimde adil temsiliyet ve ekonomik menfaatin bölüşümünde insan odaklı hakça yaklaşım sunan kooperatifçilik; toplumun hemen her kesimine daha çok anlatılmalı ve yerel değerlerin ekonomik değerini artıracak modelin kooperatifler olacağı ısrarla vurgulanmalıdır.

Kaynakça

- Acar, İ. ve Yıldırım, İ. (2000). *Mandıra işleten Dönerdere Tarımsal Kalkınma Kooperatifine ortak işletmelerin ekonomik analizi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi. 10(1):61-70.
- Ahatlı Kadın Kooperatifi. (2020). *Biz kimiz*. <https://ahatli.org/>. 19 Ocak 2022 tarihinde erişilmiştir.
- Avcı, S. (2011). *Birinci coğrafya kongresi ve Türkiye'nin coğrafi bölgeleri hakkındaki tartışmalara dair bir not*. Türk Coğrafya Dergisi. s. 95-99.
- Aykaç, A. (2018). *Dayanışma Ekonomileri: Üretim ve bölüşüme alternatif yaklaşımlar*. Basılı Kitap. ISBN-13:978-605-316-144-8. Metis yayınları. İstanbul.
- Başaran, H. (2015). *Kooperatifçilikte yeni yaklaşımlar*. 21. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi basılı kitap. 14-15 Mayıs 2015. Safranbolu/Karabük.
- Başaran, H. ve Zeyrek, A. E. (2016). *Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal gelişmişliğinde toplumsal dayanışma uygulamaları ve kooperatifçilik*. 2nd International Congress on Applied Sciences: Migration, Poverty and Employment - UUBK'2016 Bildiriler Kitabı. S:29-37. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi genel Müdürlüğü. Ankara.
- Başaran, H. ve Irmak, E. (2018). Araştırma Makalesi. *Edirne'de tarımsal amaçlı kooperatiflerde ortaklık yapısı ve kooperatif faaliyetlerinin değerlendirilmesi*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi, cilt 21 Özel sayı, s. 116-122. DOI: 10.18016/ksutarimdog.vi.472753.
- Başaran, H. (2020). *Covit-19 pandemi etkisinde dayanışma ilişkilerinin önemi ve kooperatifçilik*. Türk Kooperatifçilik Kurumu Karınca Dergisi, Sayı: 1001, s.4012 Ankara

- Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2015). *Devrek Baston Kültürü*.
http://bakkakutuphane.org/upload/dokumandosya/devrek_05_Mart_2021_tarihinde_erisilmistir.
- Bérard, L., Marchenay, P., & Casabianca, F. (2010). *Bilgi ve beceriler, yöreler, ürünler: biyolojik ve kültürel özvarlık*. Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. S: 19, s. 148-160. Antalya.
- Bilgiç, D. N. (2020). *Yeni Bir Kırsal Kalkınma, Bilindik Bir Kırsal Annelik: Ticarileşen Yöresel Yemeklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Etkisi*. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi 40(1): 79-108
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2021). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Basılı kitap. Pegem Akademi. ISBN 978-9944-919-28-9DOI 10.14527/9789944919289.
- Cliff, J. E. (1998). Does one size fit all? Exploring the relationship between attitudes towards growth, gender and business size. *Journal of Business Venturing*, 13, 523-542.
[https://dx.doi.org/10.1016/S0883-9026\(97\)00071-2](https://dx.doi.org/10.1016/S0883-9026(97)00071-2)
- Çakıroğlu, E. (1945). *Bugünkü Devrek kasabası*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi, cilt:3, sayı:4, sayfa: 403- 406. Ankara.
- Çelikköknmez, Ö., Yılmaz, Ö. ve Korum R. (2009). *Baston tarihi Devrek'ten bastonla tarihe bakış*, Kalkan Matbaacılık, 2009 Ankara Sayfa:56
- Çetin, H. (2009). *Kalkınma sürecinde kooperatifçiliğin sosyal ekonomik ve demokratik etkileri üzerine bir değerlendirme*. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 4 (2), 35-50.
- Demircan Yıldırım, P. (2020). *Kırsal kalkınmada kadın kooperatiflerinin rolü: Ahatlı kadın kooperatifi örneği*. Etü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Etüsbed), S. 11, Ekim 2020, Sayfa: 159-170
- Demirer, H. R. (2010). *Yöresel ürün ve coğrafi işaretler; Fransa ve Türkiye üzerine bir inceleme*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi. Antalya.
- Devrek Ticaret ve Sanayi Odası. (2014). *Devrek bastonculuğu mevcut durum analizi, envanter çalışması ve Devrek Evi fizibilete raporu*. <https://www.devrektso.org.tr/Portals/193/projeler/>. 05 Ocak 2022 tarihinde erişilmiştir.
- Devrek Ticaret ve Sanayi Odası. (2020). *Devrek Ticaret ve Sanayi Odası 2020-2023 Stratejik Planı*. <https://view.publitas.com/mbt/devrek-tso-2020-2023-stratejik-plani/page/10-11>. 18 Kasım 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Duguid, F., Ph.D. Durutaş, G. ve Wodzicki, M. (2015) *Türkiye'de kadın kooperatiflerinin mevcut durumu*. [https://documents.worldbank.org/curated/en/683371485321510204/pdf/112242-](https://documents.worldbank.org/curated/en/683371485321510204/pdf/112242-18) 18 Mart 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Düzce Kadın Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi. (2021). <https://www.niluferkadin.org/niluferkoop/>. 14 Şubat 2022 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- Emiroğlu, M. (2014). *Kooperatifçilik ve kadın kooperatifleri. Derleme makale*. <https://ticaret.gov.tr/data/5d41e48b13b87639ac9e02df/7458fc6b5805cfbbaf4a3f0d76ad0bf5.pdf>. 8 Aralık 2021 tarihinde erişim sağlanmıştır.

- Endeksa veri portalı. (2022). <https://www.endeksa.com/tr/analiz/zonguldak/devrek/demografi>. 15 Şubat 2022 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- Ertan, A. (2010). *Prestijli tarım ürünlerinin pazarlanmasında kalite ve coğrafi işaret kavramlarının tutundurulması ve bu bağlamda tarım satış kooperatiflerinin önemi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(12), 157-170.
- Everest, B. ve Yercan, M. (2016). Araştırma Makalesi. *Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilkelerini algılamaları üzerine bir araştırma: Tarım Kredi Kooperatifleri örneği*. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 2016, 53 (1):67-73 ISSN 1018 – 8851
- Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2006). *How to design and evaluate research in education* (6th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.
- Goodman, D. (2003). *The quality 'turn' and alternative food practices: reflections and agenda*. Journal of Rural Studies, 19, 1–7. [https://dx.doi.org/10.1016/S0743-0167\(02\)00043-8](https://dx.doi.org/10.1016/S0743-0167(02)00043-8). 15 Aralık 2021 tarihinde erişilmiştir.
- Hansen, H. M., Morrow J. L. Jr. ve Batista J. C. (2002), “*The impact of trust on cooperative membership retention, performance and satisfaction an exploratory study*”, International Food and Agribusiness Management Review Volume:5, No:1, 41-59.
- Hoşcan, N. (2018). *Küreselleşme sürecinde yöresel gastronomik ürünlerin üretiminde ve pazarlanmasında kooperatifçilik üzerine bir model önerisi*. Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi Cilt: 2, Sayı: Ek.1, Bahar: 390-413, 2018 e-ISSN: 2602-3008
- Ilbery, B. ve Kneafsey, M. (2000). *Producer constructions of quality in regional speciality food production: A case study from Southwest England*. Journal of Rural Studies, 16, 217–230. [https://dx.doi.org/10.1016/S0743-0167\(99\)00041-8](https://dx.doi.org/10.1016/S0743-0167(99)00041-8)
- Lashgarara, F., R. Nshim ve M. O. Najafabadi. (2011). *Influencing factors on entrepreneurial skills of rural women in ilam city, Ira*. African Journal of Business Management Vol. 5(14): pp. 5536-5540.
- Oberhauser, A. M. (1995). *Gender and household economic strategies in rural Appalachia*. Gender, Place & Culture, 2, 51–70. doi.org: 10.1080/09663699550022080
- Özyücel, M. (2021). *Kırsal kalkınmada yeni çözüm arayışlarında kooperatifleşme: İnegöl incelemesi*. International European Journal of Managerial Research Dergisi (EUJMR) ISSN:2602-4179, güz, cilt 5, sayı: özel sayı:1.
- Rehber, E. (2011). *Kooperatifçilik*. Ekin Basın Yayım Dağıtım. Bursa. ISBN: 978-605-5431-28-0
- Serinikli, N. (2019). *Kırsal alandaki mikro kadın girişimcilerin kooperatifleşmeye karşı tutumları: Agro-turizm kadın kooperatifler*. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,14 (1), 45-57.
- Soysal, A. (2013). *Kırsal alanda kadın girişimciliği: Türkiye için durum değerlendirmesi*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2013, 8(1), 163-189 Eskişehir
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2019). *İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması. SEGE-2017*. Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını Sayı:2. Araştırma Raporu Sayı:2 Aralık 2019. Ankara ISBN: 978-605-7679-01-7. <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b>. 27 Eylül 2021 tarihinde erişilmiştir.

- Şahin A, Cankurt M, Günden C, Miran B, Meral, Y. (2013). *Türkiye’de kooperatiflere ortak olmada ve kooperatif başarısında etkili faktörlerin analizi*. Akademik Ziraat Dergisi. 2(1):23-34
- Şavkar F. (2013). “Devrek Bastonunun var olma süreci”. 2. Yöresel Ürünler Sempozyumu ve Uluslararası Kültür Sanat Etkinlikleri. S: 311-322
- Ticaret Bakanlığı a. (2014). *Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2013*. Sayfa.9. Ankara. <https://esnafkoop.ticaret.gov.tr/data/5d44177313b8764330655452/6e3c93a2e155de583013793703ecec39.pdf>. 16 Şubat 2022 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- Ticaret Bakanlığı b. (2021). *Türkiye Geneli Kooperatif ve Birlik Raporu*. <https://ticaret.gov.tr/data/5d43d82d13b876433065528e/T%C3%9CRK%C4%B0YE%20GENEL%C4%B0%20KOOPERAT%C4%B0F%20VE%20B%C4%B0RL%C4%B0K%20RAPORU.pdf>. 16 Şubat 2022 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- Teke T. ve Çalışkan E. Ş. (2018). *Geçmişten günümüze Devrek’te bastonculuk geleneği*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, cilt:11, sayı:56, Nisan 2018, sayfa:95 -100.
- Tekelioğlu, Y. (2016). *Coğrafi işaretleme: Yöresel ürünler, coğrafi İşaretler ve Türkiye uygulamaları*. Gastro Dergisi (59), 118-121.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *Nüfus ve demografi*. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>. Erişim tarihi 6 Şubat 2022
- Türk Patent ve Marka Kurumu. (2022). *Coğrafi işaretler*. <https://www.turkpatent.gov.tr/> 11 Ocak 2022 tarihinde erişim sağlanmıştır.